

ביאורים

כדי ליישב את השאלה מה היא מטרת המצוות המשפטיות, וכיצד נקנית על ידה השלמות, מקדים רבי יוסף אלבו הקדמה כללית איך לקיים בצורה השלמה את כל המצוות. רבי יוסף אלבו מבאר שיש שני חלקים בעשיית המצוה - הכוונה והמעשה, ומדגיש שצריך את שניהם. מעשה מצוה בלי כוונה אינו נחשב למצוה, שאמרו חז"ל: "זֶה שְׁאָכְלוּ לֶשֶׁם אָכִילָה גְּסָה, עָלְיוּ הַכְּתוּב אוֹמֵר: "וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָּם" [הושע יד, י]. וההסבר הוא כפי שביאר בפרק הקודם, שעשייה בלי כוונה היא חיצונית ולא פועלת באדם כלום.

מאידך, גם כוונה בלי מעשה בודאי שאינה נחשבת כמצוה, שאילו הייתה הכוונה לבדה מועילה, לא הייתה התורה מצווה לעשות את המצוות, אלא ללמוד את עניין המצוות ולכוון אותו בלב, ואנו מוצאים שהתורה ציוותה להניח תפילין דווקא, ולא רק לקוראם.

זאת ועוד, חז"ל אומרים (קידושין מ:): שגדולת התלמוד היא בכך שהוא מביא לידי מעשה, מכאן שהמעשה הוא העיקר.

אך אע"פ שמעשה לחוד אינו כלום, וכוונה לחוד אינה כלום - כשהם ביחד הם שלמים, שאז יש גם תוכן וגם פעולה שמבטאת אותו. בלי פעולה - הכוונה והתוכן אינם מופיעים במציאות באופן ניכר ולא משפיעים על האדם, ובלי כוונה אין בכלל משמעות לעשייה.

"כי המעשה שתצטרף אליו הכוונה הוא המעשה השלם שיתן שלמות בנפש".

הרחבות

• עבירה לשמה

גְּדוּלָה עֲבִירָה לְשִׁמָּה מִמְצוּוֹה שְׁלֵאֵל שְׁמָה. אמרת חז"ל זו היא אחת מהמקורות למעלת הכוונה גם במקום בו המעשה באופן פשוט אסור. ישנם מצבים מסוימים שאדם עושה מעשה אסור לשם מצוה, ולא רק שאין חיסרון בדבר אלא אף מצאנו שהנביא משבח אותו. בספר שופטים [פרק ד] מתואר הקרב נגד יבין מלך כנען כשבראש צבא ישראל עמדו דבורה הנביאה וברק בן אבינועם, במהלך הקרב ברח שר צבא יבין סיסרא לאוהל יעל אשת חבר הקיני, יעל מיוזמתה הציעה לסיסרא מקום מסתור. המדרש מלמד כי יעל היתה מוכנה לפגוע בצניעותה על מנת להרוג את סיסרא ולעזור בישועת ישראל: "אמר רב נחמן בר יצחק: גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה, שנאמר: "תבורך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תבורך" [שופטים ה, כד], מאן נינהו (מי הן אותן) נשים באהל? שרה, רבקה, רחל ולאה" [הוריות י:]. רב נחמן מלמדנו שגדולה ערכה של עשיית עבירה מתוך כוונה טהורה לעשיית מצוה, מעשיית מצוה ללא כוונה ראויה. את יסוד זה למדנו מדברי הנביא המגדיל את ערכה של יעל ממעלת האימהות. הבן איש חי מוכיח מגמרא זו שאדם שהניח תפילין פסולות בשוגג וחוסר ידיעה אך כיוון לשם מצוה, יקבל שכר שלם כאילו קיים את המצוה כתיקנה [שו"ת רב פעלים ד, אורח חיים ב].

והתור הספקי° הָזָה הוא על זֶה-הַדֶּרֶךְ: כי בעשית כל מצוה ומצוה יש שתי בחינות: האחת - מצד-העשות מעשה המצוה והגיעה אל הפעל השלם; והשנית - מצד-פונת העושה אותה. והשלמות הנמשך° אל המצוה איננו מצד-המעשה°, שהרי אמרו רז"ל במסכת נזיר [כג:]: גְּדוּלָה עֲבִירָה לְשִׁמָּה מִמְצוּוֹה שְׁלֵאֵל לְשִׁמָּה°. ואמרו שם [כג:]: מִשָּׁל לְשִׁנֵי בְּנֵי-אָדָם שֶׁצָּלוּ פְּסָחִיהֶם - אֶחָד אָכְלוּ לְשֵׁם פֶּסַח וְאֶחָד אָכְלוּ לְשֵׁם אָכִילָה גְּסָה. זֶה שֶׁאָכְלוּ לְשֵׁם פֶּסַח, עָלְיוּ הַכְּתוּב [הושע יד, י] אוֹמֵר: "וּצְדִיקִים יִלְכוּ בָּם", וְזֶה שֶׁאָכְלוּ לְשֵׁם אָכִילָה גְּסָה, עָלְיוּ הַכְּתוּב [שם] אוֹמֵר: "וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָּם". הַנָּה בָּאָרוּ בְּפִרוּשׁ שֶׁהַמְצוּוֹה בְּלֵא-כִנְנָה אֵינָה עוֹלָה° לְשׁוּם-מְצוּוֹה.

וכן ענין הפונה לבדה בזולת-מעשה אינו מועיל כלל; שאם היה זה מועיל, היה ראוי שתעלה ידעית המצוה ולמודה בכונה במקום עשייתה - ואינו, כי קריאת הפרשיות שבתפילין אינה עולה בעבור° הנחתן. ועוד, כי בפרוש אמרו בקדושין [מ:]: כְּשֶׁנִּחְלְקוּ אִם הַתְּלִמּוּד° גדול או המעשה גדול: נמנו וגמרו שהתלמוד גדול. ופרשו הטעם: לפי שהתלמוד מביא לידי מעשה. והוא מבאר שאחר שהתלמוד גדול מצד שהוא מביא לידי מעשה, שהמעשה - שהוא התכלית - הוא העקר. כי כל שתי מלאכות שהאחת קודמת לאחרת קדימה טבעית - כמלאכת הרסן למלאכת הפרשות, או כמלאכת האריגה למלאכת החיטות - שהמלאכה הקודמת היא פחותה-במדרגה מן האחרת, כי הקודמת כמשרתת לאחרת; כמו שמלאכת חציבת האבנים מן החר היא פחותה-במדרגה מלמלאכת הבנאות, אחר° שהיא משרתת אליה, אף-על-פי שאי-אפשר למלאכת הבנאות שתשלם בזולת חציבת האבנים. וכן המעשה - אף-על-פי שאי-אפשר שיגיע אלא עם התלמוד, כי לא עם-הארץ חסיד' [אבות פ"ב מ"ה] - מכל-מקום, אחר שהתלמוד אינו אלא כדי שיביא אל המעשה, הוא מבאר שהמעשה הוא העקר.

התחברות
הכוונה והמעשה

ואחר שבארנו שאין המעשה לבדו הוא העקר ולא הפונה לבדה, ראוי שיהיה התחברות שניהם הוא העקר בעשית המצוות, כמו שהוא הענין בחלק המודעי עם החלק המעשי, כמו שבארנו בזה-המאמר. וכן הוא הענין בעשית המצוות, כי המעשה שתצטרף אליו הפונה, הוא המעשה השלם שיתן שלמות בנפש; כי הפונה נותנת שלמות אל המעשה, כמו שבארנו בפרק חמישי מזה-המאמר.

והתור הספקי - פתרון השאלה כיצד יתכן שעיסוק בידי ממונות יקנה לאדם את שלמות הנפש. הנמשך - הנובע, הנגרם. המעשה - העשייה הטכנית. עולה - נחשבת. בעבור - במקום. התלמוד - הלימוד. אחר - כיוון.

